

aldrig sa något ont om någon människa. Vad man grips av som läsare är det dubbelbottnade och flertydiga som händelserna kring Snoddas ofta exemplifierar. Snoddas lanseras som något äkta och oförställt. Han framställs t.o.m. som essensen av den svenska folksjälens. Han var folkfromheten personifierad. Han stod helt utanför syndaregistret, som den frisksportare och nykterist han var. Han var naturälskaren som trivdes bäst vid älven. Den rastlöste bohemen som lärde sig av luffare att leva billigt. Stora delar av svenska folket formligen älskade honom. Sima ger många uppseendeväckande exempel på detta. Alltifrån kvinnan som berättar hur Snoddas genom sin sång frälst hennes familj; hennes alkoholiserade man slutade dricka när han hörde Snoddas! I Kristianstad kysste tanter i persianpälens hans folkvagn! Ryktet om Snoddas genuina vänlighet fick folk att föreslå en "Snoddasdag" och att man borde utse årets "Snoddas" i städer och samhällen! Samtidigt som människor skapar en bild av Snoddas som en oantastlig hjälte ägde en kommersialisering och exploatering av "äktheten", som närmast saknar motstycke, rum. Sima ger en mängd exempel på hur man försöker dra nytta av Snoddas namn: Snoddasskjortan, Snoddaskorv, Snoddaskola, en Snoddasutställning i Stockholm signerad Torsten Adenby, vilken visar sig till största delen bestå av "oäkta" prylar man köpt i sportaffärer dagarna innan. Boken avhandlar också ingående alla turer kring den stora mängd pengar som Aktiebolaget Haderian tjänade. Skattemyndigheterna fattade misstanke och fann att stora summor var oskattade. Adenby beskylldes för att ha lurat Snoddas, som krävdes på skatt. Men det var inte bara Adenby som beskylldes för att utnyttja Snoddas oförmåga att ta vara på sina intjänade pengar. Det var många som ville sko sig på de enorma framgångarna och moralen var inte så hög som den man i positiva ordalag tillskrev Snoddas.

Trots hysterin kring Snoddas förblev han en vanlig kille, enligt de flesta Sima talat med, vilket samtidigt bidrog till idolskapets styrka. Det paradoxala var att Snoddas, en person som verkade minst av allt rustad att stå emot idolskapets påtryckningar, ansågs klara detta just p.g.a. att han aldrig förändrades som person. Gösta var väldigt foglig och oppoffrande när det gällde att ge svenska folket Snoddas, men den Gösta Nordgren som Snoddas presenterade för svenska folket föreföll förbli relativt opåverkad genom alla år.

På 1960- och 70-talen planade intresset ut, av förklarliga skäl. Snoddas hade hela tiden rimmat illa med mycket av den musik som ansågs som modern och

"rätt", men det blev ännu tydligare allteftersom åren gick. "Att hylla Snoddas är både en demografisk, geografisk och generationsmässig fråga redan 1952", säger Sima, vilket verkar vara en rimlig iakttagelse. Av dem som besiktigar och kvalitetsstämplar musik (främst andra artister och intellektuella) fick han aldrig något erkännande. Han är helt enkelt "hötorgskonst". Men trots detta lyckades han även under dessa år behålla en publik för sin sång, även om det gick i vågor. En stor del av hans publik hade nu flyttat in på service- och ålderdomshem, där intresset fortfarande var starkt.

Det avslutande kapitlet "Slutakt" behandlar framförallt de sista åren fram till hans tragiska död i februari 1981, endast 54 år gammal. Hans fru, barn och halvbröder ger också sin bild av Gösta Snoddas Nordgren.

Trots att boken i grunden har en kronologisk uppläggning gör Sima flera gånger avsteg från denna kronologi. Boken blir därmed i långa stycken ganska osammanhängande, vilket jag tror bottnar i förf.s iver att berätta "hela" historien. En stor mängd inbördes olika berättelser och händelser fogas ihop, vilket gör att överblicken och helhetsintrycket bitvis går förlorat. I ett och samma kapitel kan växlingarna vara stora mellan olika tidpunkter och skeenden. Boken hade mått bra av att bantas ner ett antal sidor, framförallt de ingående beskrivningarna av Snoddas släktförhållanden och förfäder. Jonas Sima har i boken lyckats väva samman en levande biografi med en tidsepok och -anda som känns både trovärdig och påtaglig. Snoddas var på många sätt unik. En liknande masshysteri och idoldyrkan hade inte skådats tidigare, och knappast senare heller. Inte heller en så omfattande kommersialisering. Han var något av en tidig lantlig folkhemsvariant av dagens populärmusikaliska genombrott. Samtidigt personifierade nog Snoddas en kulturell karaktär och en "genuin" nationell identitet som höll på att gå förlorad för väldigt många människor i en föränderlig tid.

*Jonas Bjälesjö, Lund*

*Kunskapsmål, teori, empiri.* Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala. Anders Gustavsson (red.). Etnolore 17. Skrifter från Etnologiska institutionen, Uppsala universitet 1996. 207 s. ISBN 91-506-1185-2.

*Kunskapsmål, teori, empiri* är titeln på en antologi som lyckas samla upp och diskutera en rad frågor med hög

relevans för etnologi, antropologi och historia. Uppsatserna handlar om så olika teman som möjliga syften med historiska studier, den undersökandes position i forskningsarbetet, förhållandet mellan individ och samhälle samt olika definitioner av kulturbegreppet. Men likväl kan man säga att flera av uppsatserna upprättat diskuterande förhållanden till varandra. Dessa i många fall polemiska samtal tycker jag är samlingens största behållning.

Idéhistorikern Mats Persson behandlar humanvetenskapernas relevans i samhället och vilken uppgift vetenskapen kan tänkas ha. Han diskuterar dessa frågor med utgångspunkt i Friedrich Nietzsche och Max Weber. Gemensamt för dem var poängterandet av vikten att ställa vetenskapen i samtidens tjänst och att de avvisade idéer om en ”ren” vetenskap utan samhällslig anknytning.

Max Weber påpekade att banden till det religiösa i den moderna vetenskapen var avklippta. Vetenskapen är inte vägen till livets mening utan till klarhet. Ej heller kan det vetenskapliga någonsin sägas vara slutfört. Vetenskaplig fulländning skapar alltid nya frågor och ber om, skriver Weber, att bli överträffad och föråldrad.

Relationen mellan vetenskap och samhälle, mellan kunskapsintresse och utomvetenskapliga krav och anspråk, är teman som flera av antologins författare berör, mer eller mindre explicit. Denna relation kan givetvis förstås på många olika sätt. Pierre Bourdieu har bl.a. understrukt hur viktig forskarens plats i vetenskaps-samhället är för den forskning han eller hon bedriver. Sociologen Donald Broadys uppsats om ett par nyckelbegrepp i Bourdieus sociologi – kapital, habitus och fält – behandlar inte minst den reflexiva hållning som Bourdieu har introducerat. Broady presenterar Bourdieus (socio)analys av det vetenskapliga fältet inbegripande den värld han själv befinner sig i, dvs. de parisiska professorernas konkurrensfält. En poäng med denna undersökning är synen på vetenskap snarare som social praktik än en uppsättning idéer som ibland tycks leva sitt eget liv, som man kan ansluta sig till eller ta avstånd ifrån. Bakom vetenskapliga strider, visar Bourdieu, ligger individernas personliga investeringar och viljan att sörja för de egna institutionernas tillgångar.

Ingrid Heyman ger i sin uppsats exempel på en tillämpning av Bourdieus metoder och beskriver hur hon gick tillväga för att tillämpa hans socioanalys i sin avhandling om omvårdnadsforskningen i Sverige. Heyman ser här en disciplin i vardande som hon ännu dock inte vill kalla autonom. För det är inflytandet utifrån,

framför allt från medicinare, alltför stort.

Sharon Rider från filosofiska institutionen i Uppsala anlägger i sin uppsats ett kritiskt perspektiv på Michel Foucaults forskning. Rider har en del invändningar mot hans synsätt och riktar anmärkningar mot vad hon uppfattar som motsägelser i hans resonemang och perspektiv. Hon påpekar med viss rätt svårigheten att ibland se skillnaden mellan Foucaults hypoteser och hans begreppsliga och metodologiska anspråk.

Rider finner framförallt svagheter i Foucaults syn på subjektet och dess möjligheter till handling. Hon kritiserar hans perspektiv som reducerande och undrar varför subjektets egna erfarenheter måste räknas bort. Hon invänder bl.a. mot att den foucaultska analysen av subjektet tar sin utgångspunkt i externa faktorer och aldrig från individens egna erfarenheter.

Rider läser onekligen sin Foucault mothårs. Personligen finner jag den senast nämnda invändningen något missriktad om man tar hänsyn till Foucaults sista forskningsprojekt *Sexualitetens historia*, där han med början i del två, ”Njutningarnas bruk”, styrde om sin undersökning till att också gälla individens erfarenheter av sig själv. Denna aspekt tar också Birgitta Svensson upp i sin uppsats ”Den etnologiska blicken – Att tolka vardagen och samhället med Michel Foucaults metoder”. I själva verket finner hon individens position placerad mellan dennes egna erfarenheter och samhällsliga strukturer. Hon uppfattar inga passiva mänskliga automater i Foucaults människosyn. Istället är människan, skriver förf., en ”ytterst aktiv aktör, men hon konstituerar sig som subjekt utifrån de möjligheter och handlingsformer som de samhällsliga villkoren erbjuder” (s. 119).

För den Foucaultintresserade etnologen erbjuder Svenssons uppsats ett slags smörgåsbord. Tillsammans med den utförliga litteraturlistan ger hon en personlig introduktion till möjliga vägar att tillämpa Foucault. Ska man peka på svagheter i framställningen återfinns de i det stora antalet aningen yviga och tvärsäkra generaliseringar och imperativ som åtminstone jag har svårt att passera utan att skriva in frågetecken i marginalen.

I samtalet kring etnologin och antropologin har kulturbegreppet länge erbjudit ett slags mötesplats. Också i den här antologin har ett par författare diskuterat dess möjliga användning.

Bo Lönnqvists artikel är ett resultat av en undersökning utförd på en av Helsingfors gymnasieskolor. Förf. använder sig av kulturbegreppet för att komma åt vad

han kallar den ”dolda skolkulturen”, dvs. en elevernas värld som befinner sig utanför den officiella uppfattningen av vad skolan och dess elever bör vara. Lönnqvist spårar några av de särskilda strategier som eleverna använder för att stå ut med de ibland långa skoldagarna, strategier som bl.a. går ut på att tänja de formella reglerna. Men han visar också hur elevernas frihetslängtan kan anta rituella former. Artikeln ger ett klassiskt prov på hur antropologens/etnologens närvaro skapar förutsättningar för kunskap om företeelser som annars inte skulle bli uppenbara. Skolan rymmer en flyktighetens kultur som aldrig bevaras i miljön eller i texter och bilder.

Birgitta Skarin Frykman väljer att definiera ordet kultur som situationen i vilken vi alla lever och där agenter och strukturer samspekar över tid. Från Sven B. Ek hämtar hon definitionen ”den totala livssituationen som människan lever i” (s. 174). Det är ambitiöst och därför tilltalande. Men är det tillämpligt? Användbarheten av en sådan definition tycks i alla fall mig avsevärt försvårad av ordet ”total”. Dessutom blir jag osäker på var ”kulturen” egentligen befinner sig. I Skarin Frykmans mening verkar kultur vara det etnologen studerar, ett slags verklighet snarare än ett särskilt perspektiv på verkligheten, vilket en del andra etnologer föredrar.

Skarin Frykman tycks mena att en reducering av kulturbegreppet skulle innebära en otillbörlig maktutövning mot de människor som därmed skulle uteslutas. Hon menar att den definition av kultur som många etnologer erkänner sig till också verkar reducerande och förenklande. Istället för att forska om mänsklig handling (agency), komplexitet och de över tid föränderliga sammanhangen reducerar många etnologer kulturbegreppet till att endast gälla kognitiva strukturer, värdesystem och mentaliteter. Man bortser då, menar hon, från sociala och materiella förutsättningar.

Detta smala kulturbegrepp finner Skarin Frykman inte bara oanvändbart. Hon betraktar det dessutom som en rest från det kalla krigets USA, då kulturbegreppets separation från sociala och materiella faktorer hjälpte till att dölja orättvisorna. De reducerande kulturbegreppen medverkar på liknande sätt fortfarande till att sudda ut konflikter och komplexiteter som enligt förf. endast kan synliggöras med ett kulturbegrepp som omfattar ”det totala”.

Birgitta Skarin Frykman menar att vi står inför ett paradigmskifte som ska leda oss till en diskussion i första hand om vad samhället behöver för kunskap, i

andra hand om metoder och teorier. Förstår jag henne rätt ser hon gärna att detta nya paradigm kännetecknas av någon form av neopositivism.

För mig inger Kirsten Hastrups uppsats om ”det antropologiska projektet” större hopp. Där Skarin Frykman talar för ett slags grundläggande perspektivlöshet – allt ska ju in – tar Hastrup i sin uppsats en utgångspunkt i termer av två sorters sanningar. Den hypotetiska sanningen är till skillnad från den mer omedelbara manifesta, en insikt som går utöver beskrivningen av fenomenet, utöver det som är uppenbart för alla. Hastrup argumenterar för att antropologens nyfikenhet snarare än begreppet kultur bör riktas mot den process varigenom ”kulturen” förstår sig själv som en sådan. Verkligheten, påpekar hon, är stadd i förändring och kan inte studeras som en statisk och avgränsad helhet.

Hastrup är, förmodar jag, i flera avseenden ense med historikern Lars Magnusson. I sin uppsats diskuterar han begreppet historisk antropologi, dess framväxt och användbarhet. Hans argument för den tvärvetenskaplighet som historisk antropologi anvisar syftar inte till att skapa någon form av disciplinär hybrid. Förutom utbyte av metodologiska färdigheter finns det enligt honom flera poänger med ett samarbete över ämnesgränserna. Antropologin/etnologin kan t.ex. befrukta historieämnet med redskap för en analys av kulturella koder, symboler och sociala representationer. Historieämnet kan tillföra en betoning på processer, på hur kulturella koder förändras i den sociala praktiken.

Avslutningsvis anlägger idéhistorikern Tore Frängsmyr en diskussion om nutida historisk forskning, som han menar har kommit att präglas av ett tekniskt fikonspråk, vilket i sin tur har fått till följd att läsarna hellre söker sig till skrivglada amatörer som Herman Lindqvist än till historiker. Kravet att verka logisk istället för att berätta sin historia bidrar till det tekniska intrycket. Frängsmyr menar också att många forskare söker skydd bakom begrepp till nackdel för begripligheten samt att de behandlade ämnena är för små och perifera i tid och rum. Han menar också att historieforskningens fokus i allt för hög grad ligger på grupper. Individerna tycks inte längre existera. Till detta kan läggas att de kvantitativa metoderna ytterligare anonymiserar framställningarna.

Frängsmyr är med andra ord inte så begeistrad över hur de unga historikerna förvaltar sin disciplin. Här får han emellertid mothugg av Jan Ovesen som i sin slutkommenterande uppsats visar sig starkt kritisk mot Frängsmyrs, som Ovesen menar, nostalgiska syn på vad historia egentligen bör vara. Han understryker bl.a.

hur olika situationer doktorander och etablerade forskare befinner sig i och hur sådana skillnader påverkar möjligheterna att skriva populärt.

Ovesen verkar heller inte så förtjust över den tvärvetenskaplighet som begreppen historisk antropologi och kulturstudier representerar. Istället hänvisar han till de framgångar som både etnologi och antropologi har vunnit. Visserligen, menar han, vore det ansvarslöst att dämpa nyfikenheten inför granndisciplinerna. Mot detta talar emellertid nödvändigheten att inhämta de nödvändiga inomvetenskapliga kunskaperna och insikterna. Förf. understryker att det inte ligger någon rationaliseringsvinst i tvärvetenskaplighet, liksom det inte heller finns några genvägar till vetenskaplig kvalitet.

Flera av texterna i den här antologin är som framgångsöppet polemiska, vilket känns friskt. Några står dessutom i tydlig konflikt med varandra. Sharon Riders kritik av Michel Foucault kontrasterar skarpt mot Birgitta Svenssons entusiasm över de foucaultska perspektiven. Birgitta Skarin Frykman siktar in sig på alla som inte arbetar efter hennes eget "holistiska" kulturbegrepp. Tore Frängsmyr tycker att de senaste årens avhandlingar i historia präglas av fikonspråk och alltför perifera ämnen. Jan Ovesen ifrågasätter i sin tur Frängsmyrs argument och tvärvetenskapliga uttryck som historisk antropologi och kulturstudier (Cultural Studies). Alla de här frontlinjerna som skär igenom antologin kan tyckas mer eller mindre välformulerade. Sammantaget ger de åtminstone en viss fläkt åt framställningen som det artiga samförståndet sällan uppnår.

Lars-Eric Jönsson Höganäs/Umeå

*Historisk sociologi.* Ulf Drugge & Mats Johansson (red.). Studentlitteratur, Lund 1997. 251 s., ill. ISBN 91-44-00177-0.

Det brukar hävdas att historiker framförallt fokuserar på historiskt unika samt tids- och rumsbundna företeelser och processer som aldrig upprepas på exakt samma vis, medan samhällsvetare söker efter systematiska och allmängiltiga förklaringar. I det senare fallet har denna inriktning bidragit till att de historiska perspektiven ofta satts på undantag. I Sverige baserades folkhemmet och välfärdsstaten på framtidsinriktade resultat och idéer som främst hämtades från samhällsvetarnas forskning. Parallellt med denna utveckling drog sig också historikerna, med några få undantag, tillbaks från den

offentliga debatten. Bristen på historisk anknytning framträder också om vi studerar huvuddelen av den sociologiska, statsvetenskapliga och ekonomiska forskning som behandlade Sovjetunionen och dess satellitstater. Då man bortsåg från historiskt framvuxna kulturella, språkliga, religiösa och etniska särdrag blev det också synnerligen svårt att förutsäga de omvälvande förändringar som ägde rum i Östeuropa 1989–91. Dessa händelser bidrog till att intresset för den historiska dimensionen återuppväcktes, inte minst inom sociologin.

Redaktörerna för *Historisk sociologi*, Ulf Drugge och Mats Johansson, diskuterar i en gemensam inledning den historiska dimensionens betydelse i dagens samhälle, och de anknuter i detta sammanhang till såväl historie- som etnologiämnets betydelse då det gäller att kunna förklara det kollektiva intresset för det förflutna. De betonar även att steget inte är långt mellan historieämnet och sociologin. Detta har främst kommit till uttryck i kombinationen historisk sociologi, som går "ut på att belysa historiska skeenden via historiska källor med hjälp av analysverktyg som knyter an till sociologisk teori och metod" (s. 9). Redaktörerna konstaterar också att det finns ett mycket begränsat samarbete mellan historiker och sociologer i dagens svenska forskarsamhälle. Genom de perspektiv som presenteras i deras bok vill de råda bot på detta isoleringstillstånd, samtidigt som fördomar och okunskap om respektive ämne förhoppningsvis kan bytas ut mot förståelse och intresse för de skilda ämnenas premisser. De menar att historikernas kunskaper om det förflutna och källkritiska förhållningssätt borde förenas med sociologisk teori och metod i ökad utsträckning. Det är säkert så, att ett utökat samarbete skulle vara till gagn för båda parter, men frågan är hur det skall gestalta sig. Ovanstående uppdelning, där sociologin tillhandahåller teori och metod medan historiker fyller på med årtal och namn som genomgått det källkritiska nålsögat, känns inaktuell. Alltsedan 1960-talet, då samhällsvetenskapernas inflytande på historieämnet var särskilt stort, har teorier av skilda slag gjort sig gällande i vetenskapliga historieverk. Risker är snarare att en sådan uppdelning är slentrianmässig och därmed stärker etablerade, men mera sällan verklighetsförankrade, fördomar. Samtidigt som jag kommer med denna invändning är jag fullt medveten om det problem som Drugge och Johansson själva betonar: svårigheten att veta vad som gäller inom andra vetenskapliga discipliner än ens egen.

Med detta i åtanke är det tydligt att författarna i denna